

Tůma, F. (2017). *Interakce ve výuce anglického jazyka na vysoké škole pohledem konverzační analýzy*. Brno: Masarykova univerzita.

Publikace Františka Tůmy se zabývá, jak již čtenáři napovídá její název, interakcí ve výuce angličtiny na vysoké škole pohledem konverzační analýzy.

Práce představuje jeden z výsledků autorova intenzivního zájmu o toto téma. Kromě této monografie autor publikoval v domácích i zahraničních časopisech další odborné studie, v nichž se například zabýval východisky a metodologickými aspekty konverzační analýzy (Tůma, 2016), střídáním kódů ve výuce angličtiny u učitelů-expertů (Tůma, 2017) a způsoby podněcování diskuse po prezentacích studentů v rámci výuky angličtiny na vysoké škole (Tůma, 2018).

Monografie *Interakce ve výuce anglického jazyka na vysoké škole pohledem konverzační analýzy* je uceleným dílem, které jednak do výzkumu výuky uvádí nepříliš využívanou konverzační analýzu a zaměřuje přitom pozornost na vysokoškolskou výuku, což je ojedinělé a kniha tak doplňuje dosavadní poznatky o interakci na nižších stupních vzdělávání. Obsah je přehledně a logicky členěn do devíti kapitol. Struktura textu, stejně jako formální preciznost je nepochybně jeho silnou stránkou. Z hlediska stylistického a jazykového je práce na velmi vysoké úrovni, je psána kultivovaným odborným jazykem.

Autor v úvodní kapitole explicitně formuluje cíle své práce, a to v několika rovínách. Zastřešujícím cílem je přispět k poznání interakce ve výuce anglického jazyka na vysoké škole, metodologickým cílem je představit a využít konverzační analýzu ke zkoumání interakce ve třídě. V rovině teoretické je cílem poukázat na mezioborovost výzkumu interakce ve třídě, v rovině empirické pak popsat, jak vyučující a studenti ve výuce angličtiny interagují.

Ve druhé kapitole František Tůma vymezuje teoretická východiska pro vlastní výzkum — určuje předmět výzkumu, interakci ve třídě jako institucionální diskurz, zasazuje jej do kontextu edukační lingvistiky, čímž akcentuje procesuální a jazykovou stránku interakce; dále se zabývá vztahem edukační lingvistiky a oborových didaktik (didaktiky cizích jazyků a didaktiky anglického jazyka) a shrnuje pedagogická a (socio)lingvistická východiska. Třetí a čtvrtá kapitola jsou věnovány metodologii, konverzační analýza je podrobně představena jako teoreticko-metodologický rámec autorem realizovaného výzkumu, dále následuje specifikace kontextu a procesu sběru dat a představení konkrétních analytických postupů. V následujících čtyřech kapitolách autor popisuje interakci ve frontální výuce anglického jazyka na vysoké škole, zaměřuje se konkrétně na střídání replik, opravy, střídání kódů a interakci následující po studentských referátech. Obsahem poslední, deváté kapitoly je diskuse a shrnutí závěrů.

Při hodnocení publikace je nutné ocenit, že autor při své argumentaci vychází z úctyhodného množství zahraniční i domácí literatury (ta čítá 375 položek). Dalším

pozitivem je autorův tzv. tematický přístup ke zkoumanému problému, zde konkrétně k interakci ve třídě. Tento přístup je naprosto v souladu se současným měnícím se charakterem vědy. Realizace takového přístupu od vědce vyžaduje odvahu vykročit z rámce tradičních vědních disciplín a pohlížet na problém z různých perspektiv. Autor svůj výzkum interakce ve třídě tedy koncipuje jako mezioborový, vstupuje do něj edukační lingvistika, (socio)lingvistika a didaktika anglického jazyka, s uplatněním konverzačněanalytického přístupu. Koncepti výzkumu a využití konverzační analýzy pro zkoumání interakce ve třídě lze označit v českém kontextu za novátorské. Mezioborovost realizovaného výzkumu ve svém důsledku výrazně rozšiřuje spektrum čtenářů, z nichž každý má příležitost na publikaci Františka Tůmy nahlížet optikou svého oboru a zároveň se obohatit o perspektivy oborů jiných. Tato recenze představuje pohled oborově didaktický.

Konverzační analýza si klade za cíl jevy detailně zachytit a popsat, což odpovídá cílům základního výzkumu, o který se zde jedná. Nesnaží se tudíž, jak autor opakovaně konstatuje, zachycené jevy hodnotit a interpretovat, zůstává na rovině deskriptivní. To však může být částečně limitující pro teoretizaci a další mezioborový teoretický dialog.

V souladu s uvedeným vymezením konverzační analýzy autor v rámci svého výzkumu pořídil, přepsal a analyzoval 987 minut videozáznamu výuky angličtiny na vysoké škole. Primární roli v analýze hrál záznam, další materiály (např. terénní poznámky, pracovní listy) vstupovaly do analýzy okrajově. Výzkum byl realizován ve výuce vedené jednou vyučující v rámci jednoho semináře po dobu celého semestru — část jedné z analyzovaných replik vyučující s pseudonymem Eva uvedené na s. 63 jsem si vypůjčila do názvu recenze. Výzkumná zjištění přinášejí hluboký vhled do interakce mezi učitelkou a studenty ve výuce anglického jazyka na vysoké škole v konkrétních oblastech (tj. střídání replik, opravy, střídání kódů a interakce po referátech studentů). Jistou nevýhodou zvoleného designu, konkrétně volby výzkumného vzorku, je, že výsledky mohou být ovlivněny specifickým vyučovacím stylem učitelky, a to zejména preferováním určitých organizačních forem. Autor sice na s. 45 konstatuje, že „nasbíraná data obsahují široké spektrum činností a situací, které lze označit za charakteristické pro výuku angličtiny na vysoké škole“, včetně zastoupených organizačních forem výuky, ale z textu není zřejmé, jaký segment výuky představuje analyzovaná frontální výuka, jaký párová a skupinová práce a do jaké míry jsou tyto proporce charakteristické pro vysokoškolskou výuku. Doplnění těchto informací by dokreslilo kontext realizovaného výzkumu.

I když je výzkum situován do edukační lingvistiky a ve středu zájmu je jazyk ve vzdělávání, tedy popis interakce, nabízí autor určité přesahy do didaktiky cizích jazyků, ať již ve formě empirických zjištění, či metodologických východisek zkoumání interakce ve třídě. Jinými slovy, autor nahlíží na didaktiku cizích jazyků a edukační lingvistiku jako na komplementární výzkumné oblasti, které se mohou vzájemně obohacovat. Tento přístup vnímám pozitivně. Na několika dílčích případech je možné ilustrovat, kde vzniká prostor pro žádoucí diskusi. V oblasti práce s chybou (s. 69) autor formuluje důležitý závěr, že pauza, tedy odložení hodnotícího tahu učitelkou, signalizuje nesprávnost studentovy odpovědi a vede k sebeopravě. Tento závěr autor podporuje odkazem na analýzy běžné konverzace, která se však od institucionálního

diskurzu liší. Ve výuce cizího jazyka se student sám může opravit, pouze pokud si danou strukturu již dříve osvojil, ale v dané situaci ji z nějakých důvodů nepoužil správně (rozlišení tzv. *error* a *mistake*). Toto rozlišení mezi neznalostí a performanční chybou, pro didaktiku cizích jazyků velmi důležité, autor považuje pro konverzačně-analytický výzkum interakce za obtížně uplatnitelný přístup (s. 107–108). Dále například na s. 66 a v diskusi na s. 85 autor dokumentuje, jaký vliv na průběh interakce a střídání mluvčích má fyzické uspořádání účastníků (ukázka 5.2). Byl to opravdu vliv uspořádání třídy, či rezignace učitelky na využití jiné aktivizační strategie? Domnívám se, že je o této interpretaci možné diskutovat vzhledem k tomu, že se po celý semestr fyzické uspořádání neměnilo (obr. 4.1 na s. 49) a v jiných situacích tento vliv patrný nebyl. V sedmé kapitole autor pojednává o střídání kódů a konstatuje, že čeština byla využívána spontánně a smysluplně. Na tomto místě dle mého názoru autor překročil deskriptivní hranici konverzační analýzy, neboť nelze na základě popisu interakce na s. 124 (ukázky 7.8–7.10) učinit závěr o smysluplnosti využití češtiny bez uvažování v kontextu konkrétního obsahu a cíle. Výše uvedené příklady ukazují na určité limity použité metodologie, neboť výstupem byt sebekvalitnější analýzy je stále popis a bez zohlednění dalších proměnných nebo bez náhledu optikou dalších vědních disciplín je snaha o interpretaci problematická.

Monografie Františka Tůmy *Interakce ve výuce anglického jazyka na vysoké škole pohledem konverzační analýzy* je nepochybně výsledkem kvalitní vědecké práce, dílem, které inspiruje, a to zejména autorovou odvahou uplatnit nové metodologické postupy a vykročením do mezioborového prostoru. Cíle stanovené v úvodu publikace tak autor beze zbytku naplňuje. Kniha si jistě najde své čtenáře napříč obory, jichž se dotýká. Umožní jim nahlédnout do hlubin interakce ve výuce anglického jazyka na vysoké škole, které by jim jinak zůstaly nedostupné.

LITERATURA

- Tůma, F. (2016). Konverzační analýza a interakce ve třídě: východiska a metodologické aspekty. *Pedagogická orientace*, 26(3), 415–441.
- Tůma, F. (2017). Střídání kódů ve výuce angličtiny u učitelů-expertů pohledem konverzační analýzy. *Slovo a slovesnost*, 78(4), 283–304.
- Tůma, F. (2018). Enabling audience participation and stimulating discussion after student presentations in English as a foreign language seminars. *Linguistics and Education*, 47, 59–67.